

írt. Az említett pontokon Duby lenne a XX. század Michelet-je? (*Gondolat*)

Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerkesztette Fügedi Erik

A művelődéstörténeti sorozat megindításának fontosságát a bevezetőben Köpeczi Béla hangsúlyozza. A szintézis ideje még nem érkezett el, a feladat egyelőre a rész kutatások eredményeinek közzététele. A változatos témájú (szentek tisztelete, iskolázás, zárandoklás, szentvér-kultusz, sírkövek stb.) tizenhárom ta-

nulmány a hazai egyháztörténelem számos kérdését is megvilágítja. Az 1083-as szentté avatással kapcsolatban négy szerző „ugyanazt a témát adva elő a maguk szemszögéből és eszközeivel, együttesen a harmóniának ugyanazt a megnyugtató, élvezetes hatását érték el, mint a kamarazene”. A szellemi kultúra mellett az anyagi kultúra tárgyalása sem marad el. A jelen kötet fontos hozzájárulás egyházi és nemzeti kultúránk mélyebb megismeréséhez. (*Gondolat*)

Török József

Színház

Jeles András–Melis László: A mosoly birodalma

A színház a város szíve. Élő színház nélkül a város halott város. Egy évtizeddel ezelőtt Budapestről Párizsba, majd New Yorkba költözött a Kassák Színház (a későbbi Squat Theatre), és híveik számára Budapest élő színház nélkül maradt.

A pesti kőszínházakban persze továbbra is minden este felgördült a függöny: hol jobb, hol rosszabb produkciók kedvéért. A nyolcvanas évek elején aztán, a vidéki – főként kaposvári – vérátömlesztés hatására a Nemzetiben már egészen jó előadásokat is láthatott a közönség, majd létrejött a Katona József Színház, a korszerű, európai kultúrájú színházművészet fővárosi fiókja, és alkalmanként ma már másutt is látni restaurációs modern felfogású, pontos előadásokat. De a legegészebb kőszív sem dobog, a legszebben kifaragott kőszobor sem szólal meg: a tisztességes, korszerű, profi színház még nem élő színház.

Ahogy az amatőr vagy félamatőr színház sem lesz azzá, pusztán függetlensége miatt. Még a legigényesebbek erejéből és tehetségéből is csupán egy-egy igazán sikerült darabra, előadásra futotta, de – talán a Stúdió K Woyzeckje kivételével – vagy a végletes elszántság, vagy a verejtékes munka, vagy az átfogó koncepció, vagy a tehetségek szerencsés együttállása, vagy valami különleges közösségi kisu-gárzás még akkor is hiányzott ahhoz, hogy az

előadás egy egész tetszhalott várost megmozgató eseménnyé nőjön.

De most, egy évtized után újra élő színházat látni Pesten. Az újabb filmrendező-nemzedék egyik prominens alakja, A kis Valentinót, a Mesterembereket és az Angyali üdvözetet készítő *Jeles András* évek szívós munkájával egy olyan színtársulatot teremtett, amelyet nem kötnek bonyolult gazdasági és műsorpolitikai szabályozók, amelynek nem kell sorozatban muszáj-darabokat színre vinnie, amely nem rabszolgája sem egy százszor megunt, beépített színpadtechnikának, sem százszor megunt, de foglalkoztatandó rutinié-színészek retorikájának és rigolyáinak. Amelyben „Dráma és Színész” – Jeles szavaival – nem „zavarják egymást, mintha a rádióállomáson egyszerre két adó szólna”, s amelyben a Rendezőnek nem kell megpróbálnia állítólagos harmóniát teremteni köztük egy olyan Koncepcióval, amely „legtöbbször végtelenül messze esik mind a Drámától, mind a Színésztől”. Amint a kőszínházakban látható legtöbb előadásnak mind szövege, mind eljátszásmódja, mind koncepciója egyaránt messze esik azoktól a problémáktól, amelyekkel a színészek és a nézők a színházba beléptek, és amelyeket hiába igyekeznek ott bent (és persze sokszor itt künt is) elfelejteni.

A *Monteverdi Birkózókör* viszont már nevével is deklarálja, hogy az évezredek léptékű nagy kultúra és a mi mai korunk abszurd vagy efemer, pitiáner vagy hátborzongató, de megkerülhetetlen jelenségeinek drámai ötvözésé-

re tesz kísérletet. Ahogyan Jeles írta tíz éve a Balázs Béla Stúdió tagságához intézett levelében, amelyben először körvonalazta „színházi laboratóriuma” tervét (megjelent a Bölcsész-index 2., színházi számában, a Másvilágban): „próbáljuk meg őszintén elgondolni a végletek »koegzisztenciáját« ... ezt a két dolgot együtt: Csehov és egy betanított gépkezelő; Shakespeare és a vállalati demokrácia; Molière és a jégbüfé”. A társulat eddigi három bemutatójával – *Huszonnégy haiku*, *Drámai események*, *A mosoly birodalma* – fényesen bebizonyította, hogy egyrészt élni tud a függetlenség nyújtotta lehetőségekkel és meg tud birkózni a belőle fakadó veszélyekkel, és másrészt, hogy sikerül valóban őszintén elgondolnia és lenyűgözően megjelenítenie a végletek koegzisztenciáját. *A mosoly birodalma* c. abszurd oratóriumuknak múlt év nyarán a Mücsarnokban, ősszel és idén februárban a Széké Színpadon tartott előadásait magyar *színház történeti* jelentőségüknek ítélem – és éppen azért, mert Jeles *Melis László* ironikusan historizáló, preklasszikus hangvételű, ritka szép zenei alapjára témájában, mondanivalójában és formájában egyaránt aktuálisan mai, kifejezetten *anti- és dehistorizáló* avantgarde színdarabot épített.

„Régen volt történelem, de most már nincs” – jellemezte gúnyosan Marx a korabeli polgárság szemléletét. A történelemnek erről a „felüggesztéséről” szól a világhírű lengyel író, Sławomir Mrozek tollából származó, magyarul is megjelent *Rendőrség* című dráma első felvonásának felhasználásával készült, de tökéletesen új minőségé képződő, szuverén, önálló mű. A történelemszűnetről, a dehistorizációról – és mivel a mai, e századi dehistorizációról szól, a legantihistorikusabb, a lehető legaktuálisabb üzenetű színdarab *A mosoly birodalma*: tükröt tart az életnek, a kornak, a közegnek, amelyben megszületett.

Ez a tükör persze csak annyiban shakespeare-i, hogy puritán, diszletelen keretezésű; – foncsorozott hátlapja kifejezetten archaikus, üvegezése pedig radikálisan avantgarde. Rizsporos udvaroncok panoptikumszerű, maszkos karát látjuk, megrázó, áradó, fenséges zenéjü

kórusaikat halljuk végig az előadás során. Kyrie eleisonjukat egy helyütt egy Sztálin-idezet kántálása és a „Jaj, de jó a habos sütemény” kezdetű sláger bensőséges eléneklése együtt ellenpontozza; máskor hétrét görnyedő, fenyegető-könyörgő ember-sorrá („néppé”) alakulnak át, felemelt kezükben valamilyen felkapott gyerekjátékot vagy kisebb tárgyat szorongatva, kimerevitve hallgatják a köszívű szoborra átlényegülő, frakkos, csokornyakkenődös énekes áriáját a Don Juanból. Ugyancsak frakkba öltözött két énekesnő áll a két főszereplő – a rizsporos fejű kihallgatótiszt és a szakadt ingű politikai fogoly(nő) – háta mögött, és minden egyes deformáltan elnyújtott, természetellenes hangon elbőfőgött vagy elnyá vogott mondatukat tisztán és gyönyörűen kiénekelve megismétli. Amikor azután a fogoly – meglepő módon a kórus által is felerősített – hitvallása nyomán egy futó pillanatra a rendőrtisztet is meg, sőt elragadja a szabadság mámore, doppelgänger-énekesnő-örangyala – ezen az egyetlen ponton mintegy belépve a darabba – fekete kesztyűs kezével nemes egyszerűséggel befogja a száját ...

Az úgyszólván végig változatlan színpadi felállítás és néhány drámai csúcsmomentum felidézése csupán jelezni kívánta a kompozíció rafinált egyszerűségét, illetve gondolatilag szüntelenül kontrollált esztétikai telítettségét. Preklasszikus kórus-zenének és punk-szövegeknek internacionális kelet-európai tragikumnak és speciális pesti diákhumornak, szépségnek és blaszfémianak ilyen szintézise – a végletek ilyen koegzisztenciája – a tragikomikusan szomorú befejezéssel együtt megdöbbentően katartikus hatást vált ki a darab hallgató-nézőjében. A katarzis: megrendülés az elvégzettség felett; a megrendülés pedig az újraéledés jele, a megdöbbenés a megdobbanásé: a tetszhalott szív megmozdulásáé. És ha egy városban két-három ezer szív közösen megdobban – gondolom, ennyien láthatták eddig *A mosoly birodalmát* –, akkor abban a városban újra lüktet az élet. Köszönet érte minden Monteverdi-birkóznak.

Tábor Ádám

Következő számunkból

Tringer László: A lélekgyógyászat kognitív fordulata

Avery Dulles: A nyolcvanas évek egyháza

Lukács László: Testvérek közössége – az egyház

Kamarás István: Templomépítők, utcaapostolok, klubtagok

Lázár Ervin: Bab Berci a városban (elbeszélés)

Kemény Katalin: A magános áldozat

Beszélgetés Kemény Katalinnal (II. rész)